

LAUSUNTO

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Ehdotus direktiiviksi tekijänoikeudesta digitaalisilla sisämarkkinoilla

Effi – Electronic Frontier Finland ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto Euroopan komission ehdotuksesta (COM(2016) 593 final) Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tekijänoikeudesta digitaalisilla sisämarkkinoilla (DSM-direktiivi).

Effi pitää komission ehdotusta katastrofaalisena ja osittain toteuttamiskelvottomana. Ehdotus ei täytä hyvän tekijänoikeussäntelyn edellytyksiä. Ehdotuksen myötä komission keskeinen hanke tälle vaalikaudelle, digitaaliset sisämarkkinat, epäonnistuu.

Tässä lausunnossa on ensin artiklakohtaisia huomioita komission esityksestä, ja sen jälkeen yleisempiä huomioita tekijänoikeussäntelyn kehittämisestä Euroopan unionissa. Effin 17.2.2016 asiassa E 1/2016 vp eduskunnan talousvaliokunnalle antamassa lausunnossa on käsitelty myös tätä aihepiiriä, ja Effi korostaa, että kyseisessä lausunnossa olevat huomiot koskevat myös DSM-direktiiviesitystä.¹

Artiklakohtaiset huomiot

Artiklat 1–9

DSM-direktiiviesityksen tekstin- ja tiedonlouhintaa koskeva 3 artikla sekä teosten käyttöä digitaalisessa ja rajatylittävässä opetustoiminnassa koskeva 4 artikla ovat tervetulleita, mikäli niiden ei voida katsoa asettavan Suomen tämänhetkistä kansallista sääntelyä tiukempia rajoituksia teosten tutkimus- ja opetuskäytölle. Direktiiviesityksen 5 artikla teosten käytöstä kulttuuriperintölaitoksissa on hyväksyttävä.

Direktiiviesityksen artiklat 7-9, jotka koskevat "myynnistä poistuneiden" teosten käyttöä kulttuuriperintölaitoksissa, ovat hyväksyttäviä, mikäli niiden ei katsota olevan vastoin arkistoidun ohjelman ja lehden uudelleen käyttämistä koskevaa tekijänoikeuslain 25 g §:ää tai rajoittavan sen mukaisen toimintaperiaatteen laajentamista kansallisella tasolla.

Artikla 10, maarajoitukset

Komission puheenjohtaja Jean-Claude Juncker totesi tehtävänannossaan tekijänoikeusasioista vastaavalle komissaari Günther Oettingerille, että kansallisuusrajoja pitäisi purkaa

¹ Effin lausunto 17.2.2016: <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2016-AK-42332.pdf>

tekijänoikeuksien alalla ("break down national silos").² Euroopan parlamentti muistutti 9.7.2015 antamassaan päätöslauselmassa (2014/2256(INI)) komissiota, että "kuluttajilta evätään liian usein pääsy tiettyihin sisältöpalveluihin maantieteellisin perustein", ja kehotti komissiota "ehdottamaan asianmukaisia ratkaisuja, joilla parannetaan kuluttajien mahdollisuutta käyttää palveluja ja tekijänoikeudella suojattua sisältöä valtioiden rajojen yli".³ Komission 9.12.2015 antamassa tiedonannossa (COM/2015/0626) todetaan, että "lopullinen tavoite on taata kaikenlaisen sisällön täydellinen valtioidenrajat ylittävä saatavuus koko Euroopassa".⁴

Parlamentin ja komission hyväksymät tavoitteet edellyttäisivät kaikenlaisten maarajoitusten (geo-blocking) poistamista digitaalisilta sisämarkkinoilta. Digitaalisista sisämarkkinoista ei voida puhua niin kauan kuin teosten käytössä on maarajoituksia EU:n sisällä. Valitettavasti ehdotuksessa ei millään tavalla pyritä pääsemään eroon maarajoituksista.

Ainoana jäänteenä alkuperäisistä aikeista on ehdotettu 10 artikla, jossa ainoastaan velvoitettaisiin jäsenvaltiot tarjoamaan neuvontaa yrityksille, jotka kohtaavat lisensointivaikeuksia digitaalisia palveluja tarjotessaan. Ehdotettu 10 artikla on suorastaan surkuhupaisa. Käytännössä komissio on ehdotuksessa luopunut kokonaan digitaalisten sisämarkkinoiden luomisesta, vaikka niiden luomisen piti olla yksi komission keskeisistä tavoitteista tälle vaalikaudelle. Ilman maarajoitusten poistamista ei ole digitaalisia sisämarkkinoita. Junckerin Oettingerille antama tehtävä kansallisuusrajojen purkamisesta ei toteudu.

Johtopäätös: Effi pitää esitettyä 10 artiklaa tarpeettomana, koska se ei millään todellisella tavalla edistä maarajoitusten poistamista.

Artiklat 11–12, uusi lähioikeus kustantajille

Direktiiviesityksen artikloissa 11-12 luodaan kustantajille uusi lähioikeus lehtiartikkeleihin. Kyse näyttää olevan yrityksestä ajaa läpi Euroopan parlamentin jo aiemmin tyrmäämää niin sanottua Google-veroa tai linkkiveroa. Ehdotuksessa tätä yritetään peitellä hyvin epämääräisellä kielenkäytöllä. Ehdotuksesta on mahdotonta saada selkeää kuvaa siitä, mitä konkreettisia vaikutuksia uudella lähioikeudella olisi.

Effin eurooppalainen kattojärjestö European Digital Rights (EDRi), europarlamentaarikko Julia Reda ja eräät muut tahot ovat tulkinneet, että tämä oikeus voisi koskea myös tilanteita, joissa tavalliset ihmiset jakavat uutislinkkejä Facebookissa. Uutislinkin yhteydessä näkyy tällöin lyhyt ote tai esikatselu uutisesta, ja tätä kustantajat haluavat ilmeisesti päästä kontrolloimaan ja rahastamaan. Kuulemisvaiheessa lähes 3 000 vastaajasta 96 % vastusti tämänkaltaisen uuden lähioikeuden käyttöönottoa.⁵

2 Mission letter Oettingerille 1.11.2014:

https://ec.europa.eu/commission/sites/cwt/files/commissioner_mission_letters/oettinger_en.pdf

3 Päätöslauselma 9.7.2015: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2015-0273&language=FI&ring=A8-2015-0209>

4 Komission tiedonanto 9.12.2015: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=COM%3A2015%3A626%3AFIN>

5 EDRin tiedote 31.8.2016: <https://edri.org/towards-corporate-copyright-reform-eu/>

Europarlamentaarikko Julia Reda 14.9.2016: <https://juliareda.eu/2016/09/attack-on-link/>

Tohtori Till Kreuzer 25.8.2016: <http://ancillarycopyright.eu/news/2016-08-25/leaked-impact-assessment-copyright-reform-recommends-ancillary-copyright-steroids>

EFF 8.4.2016: <https://www.eff.org/deeplinks/2016/04/stop-copyright-creep-new-restrictions-are-not-answer-challenges-digital-publishing>

Direktiiviesityksessä todetaan, että uusi lähioikeus "ei ulotu hyperlinkittämiseen, joka ei merkitse yleisölle välittämistä". Toisin sanoen, uusi lähioikeus ulottuisi sellaiseen hyperlinkittämiseen, joka merkitsee yleisölle välittämistä. Nykyisessä oikeustilassa on kyseenalaista, onko enää olemassakaan juurikaan sellaista linkittämistä, jota ei laskettaisi yleisölle välittämiseksi. Komission puheenjohtaja Jean-Claude Juncker mainitsi unionin tila -puheessaan haluavansa, että kustantajat "saavat oikeudenmukaisen korvauksen työstään riippumatta siitä, – – jaetaanko teoksia verkossa vai verkon ulkopuolella ja julkaistaanko niitä painettuina vai hyperlinkkien kautta verkossa".⁶ Käytännössä näyttää siis siltä, että kustantajat haluavat vallan määrätä siitä, millä ehdoilla tavalliset ihmiset saavat jakaa uutislinkkejä sosiaalisessa mediassa.

Koska direktiiviesityksessä annettaisiin lähioikeus kustantajille jopa 20 vuodeksi, tulee myös selvittää, olisiko se nykyisessä muodossaan ristiriidassa tekijänoikeuslain 25 g §:n kanssa.

Johtopäätös: Effi vastustaa artikloissa 11–12 esitettävää uutta kustantajien lähioikeutta, ja pitää komission esitystä tältä osin katastrofaalisen huonona.

Artikla 13, tietoyhteiskunnan palvelun tarjoajien vastuuvapauden rajoittaminen

Direktiiviesityksen 13 artikla velvoittaisi kaikki sosiaalisen median palvelut ottamaan käyttöön oikeudenhaltijoiden kanssa "sovittuja" sisällöntunnistustekniikoita. Esitys olisi merkittävä vallansiirto musiikki- ja elokuva-alalle, jotka saisivat yhä suuremman vallan päättää siitä, mitä tavalliset ihmiset netissä tekevät. Kyse olisi merkittävästä politiikan muutoksesta, koska esityksen mukaan velvoitetta "olisi sovellettava myös silloin, kun palveluntarjoajat ovat [sähkökauppadirektiivin] 14 artiklassa säädetyn vastuuta koskevan poikkeuksen vaatimusten mukaisia".

Direktiivillä siis romutettaisiin peruseriaatetta, jonka mukaan palveluiden ylläpitäjät eivät ole lähtökohtaisesti vastuussa yksittäisten palvelun käyttäjien tekemisistä. Palvelut asetettaisiin lähtökohtaisesti vastuuseen, ja ne voisivat välttää vastuunsa vain suostumalla oikeudenhaltijatahojen sanelemiin käytäntöihin "tekijänoikeuksia rikkovan" aineiston poistamisessa ja teknisessä ennakkotarkastamisessa. Käytännössä siis elokuva- ja musiikkiyhtiöt saisivat oikeuden ennakkotarkastaa sosiaalisen median palveluita tuottavien yritysten palveluissa julkaistavan aineiston.

Kyseenalaista on myös, mitä kaikkia palveluja ehdotus koskisi. Pitäisikö esimerkiksi Wikipedian ottaa käyttöön sisällöntunnistustekniikoita, koska käyttäjät tuottavat sen sisällön vapaasti? Oikeudenhaltijat voisivat ajaa alas melkein minkä tahansa palvelun vaatimalla sitä ottamaan käyttöön sisällöntunnistustekniikoita. Ellei palvelulla olisi resursseja lähteä oikeustaisteluun puolustamaan itseään, eikä myöskään resursseja toteuttaa vaadittuja sisällöntunnistustekniikoita, se joutuisi lopettamaan. Kyse onkin viihdeteollisuuden halusta saada kiristyskeino, jolla se voi vaikeuttaa minkä tahansa epämiellyttävän, eli liiaksi itsensä kanssa kilpailevan tahon toimintaa. Viihdeteollisuus vakuuttelee, ettei sillä ole halua väärinkäyttää uusia valtaoikeuksiaan. Tosiasia on kuitenkin se, että alat haluavat oikeuksia, joita on mahdollista väärinkäyttää. Miksi ne haluavat tällaisia oikeuksia?

EurActiv 7.4.2016: <https://www.euractiv.com/section/digital/news/fight-over-google-tax-brews-ahead-of-autumn-copyright-proposal/>

Copyright for Creativity 17.6.2016: [http://copyright4creativity.eu/2016/06/17/2819-responses-collected-with-two-key-messages-on-how-to-fixcopyright-no-to-ancillary-copyright-yes-to-freedom-of-panorama/Fix Copyright](http://copyright4creativity.eu/2016/06/17/2819-responses-collected-with-two-key-messages-on-how-to-fixcopyright-no-to-ancillary-copyright-yes-to-freedom-of-panorama/Fix%20Copyright): http://youcan.fixcopyright.eu/faq_user.html

⁶ Puhe unionin tilasta 2016: http://ec.europa.eu/priorities/state-union-2016_fi

Johtopäätös: Effi vastustaa 13 artiklassa esitettävää tietoyhteiskunnan palvelun tarjoajien vastuuvapauden rajoittamista ja niihin kohdistuvaa velvoitetta ottaa käyttöön sisällöntunnistustekniikoita. Effin mielestä direktiiviesityksen 13 artikla on toteuttamiskelvoton.

Artiklat 14–16

Direktiiviesityksen artiklat 14–16, jotka koskevat tekijöiden ja esiintyjien oikeudenmukaista korvausta sopimuksissa, ovat hyväksyttäviä. Artikla 14 tosin lisäisi viranomaisten hallinnollisia velvoitteita, eikä asiasta välttämättä tarvittaisi EU-tason sääntelyä.

Yleisiä huomioita

Vuodenvaihteessa 2013–2014 Euroopan komissio järjesti kuulemiskierroksen tekijänoikeusjärjestelmän uudistamistarpeista. Siihen vastasi yli 11 000 kansalaista ja järjestöä. Kuulemiskierros paljasti selkeitä jakolinjoja. Erityisesti tavalliset ihmiset ja niin kutsutut institutionaaliset käyttäjät kuten kirjastot ja tutkimuslaitokset, sekä jossain määrin myös verkossa palveluja tarjoavat yritykset, vaativat tekijänoikeusjärjestelmän uudistamista. Tätä on kuvailtu tarkemmin Effin 17.2.2016 talousvaliokunnalle antamassa lausunnossa.

Euroopan parlamentti nimitti 13.10.2014 europarlamentaarikko Julia Redan valmistelemaan raporttia tekijänoikeusjärjestelmän uudistamistarpeista. Redan raportissa esitettiin samoja muutoksia, joita tavalliset ihmiset, kirjastot, tutkijat ja monet yritykset olivat toivoneet kuulemiskierroksella. Osa näistä muutostoiveista vesitettiin parlamentin käsitellessä raporttia. Kuitenkin myös 9.7.2015 hyväksytyyn parlamentin lopulliseen päätöslauselmaan (2014/2256(INI)) tuli lukuisia muutosvaatimuksia, jotka vastaavat kuulemiskierroksella ilmaistua laajaa kansalaismielipidettä. Parlamentti hyväksyi raportin ylivoimaisella enemmistöllä (445 ääntä puolesta, 65 ääntä vastaan).

Samaan aikaan muutoksia valmisteltiin myös komissiossa osana digitaalisia sisämarkkinoita koskevaa hanketta. Euroopan komission puheenjohtaja Jean-Claude Juncker antoi 1.11.2014 varapuheenjohtaja Andrus Ansipille tehtäväksi "ottaa kunnianhimoisia askelia kohti digitaalisia sisämarkkinoita, etenkin – – uudistamalla tekijänoikeussäännöksiä meneillään olevan digitaalisen vallankumouksen mukaisesti".⁷

Tuloksena oli komission 9.12.2015 julkaisema tiedonanto, jonka pohjalta nyt käsitteillä oleva direktiiviesitys on tehty. Effi totesi tiedonannosta 17.2.2016 antamassaan lausunnossa, että se oli täysin vesitetty versio parlamentin päätöslauselmasta, ja että monet parlamentin edellyttämät uudistukset oli jätetty täysin huomiotta. Sama koskee yhä suuremmassa määrin DSM-direktiiviesitystä, jossa ei ole pelkästään jätetty huomiotta parlamentin esittämiä näkökantoja, vaan tehty niiden kanssa täysin ristiriidassa olevia esityksiä.

Yksi esimerkki siitä, miten komissio on jättänyt parlamentin muutosvaatimukset huomioimatta, on reilu käyttö (fair use). Parlamentti esitti reilun käytön poikkeuksia koskien esimerkiksi fani- ja remix-kulttuuria ja parodiaa, vaati laillisen yksityiskopioinnin sääntelyn selkeyttämistä, totesi, että "tekijänoikeusjärjestelmästä puuttuu hyvin usein kuluttajien oikeuksien käsite", ja kehotti komissiota "kehittämään joukon selkeitä ja kattavia kuluttajien oikeuksia". DSM-direktiiviesityksessä ei millään tavalla edetä kohti reilun käytön oikeuksia, vaan päinvastoin painotetaan tekijänoikeuksien valvontaan käytettäviä sisällöntunnistustekniikoita, jotka ovat

⁷ Mission letter Ansipille 1.11.2014:

http://ec.europa.eu/commission/sites/cwt/files/commissioner_mission_letters/ansip_en.pdf

usein vahingollisia reilun käytön kannalta.

Päätöslauselmassaan Euroopan parlamentti myös esimerkiksi korosti, että oikeutta lailliseen yksityiskopiointiin ja muuhun lailliseen yksityiskäyttöön ei pitäisi rajoittaa teknisesti eikä pelkillä sopimusehdoilla. Tällä hetkellä näitä oikeuksia rajoitetaan huomattavasti. Aiemmin esimerkiksi VHS-videoiden aikana televisio-ohjelmia pystyi kuka tahansa tallentamaan itselleen. Nykyisistä netti-tv-palveluista tällainen laillisten kopioiden tekeminen on yleensä teknisesti estetty tai sitä on vähintäänkin vaikeutettu. Komissio on jättänyt tämän asiakokonaisuuden kokonaan huomiotta.

Etenkin sosiaaliseen mediaan ja muihin vastaaviin palveluihin käyttäjien tallentamat aineistot sisältävät usein täsmällistä yksityiselämää koskevaa tietoa. Effi pitää tärkeänä, että tekijänoikeusdirektiivillä mahdollisesti annettavat oikeudet esimerkiksi tiedonlouhintaan tai sisällöntunnistukseen muotoillaan siten, että ne eivät muodosta uutta oikeusperustaa henkilötietojen käsittelyyn.

Effin käsityksen mukaan koko EU:n tekijänoikeusdirektiivi pitäisi laatia uusiksi, mutta nyt on lähdetty vain tekemään pieniä paikkauksia, ja nekin osittain huonoja. DSM-direktiiviesitys ei missään tapauksessa ole "kunnianhimoinen askel" kohti "digitaalisen vallankumouksen" huomioimista, vaan edustaa musiikki- ja elokuva-alan muutosvastarintaa ja niiden kapeaa edunvalvontanäkökulmaa yhteiskunnan laajemman edun kustannuksella.

Eduskunnan talousvaliokunta totesi lausunnossaan komission tiedonannosta (E 1/2016 vp, TaVL 6/2016 vp): "Tekijänoikeuslainsäädännöllä ei tule rakentaa esteitä vaan pyrkiä edistämään suojatun materiaalin laillista käyttöä. Sisältöjen laillisen saatavuuden edistäminen on omiaan kasvattamaan tekijänoikeusmarkkinoiden kokoa, mistä hyötyvät niin tekijänoikeuksien haltijat kuin käyttäjätkin."

Komission DSM-direktiiviesitys ei vastaa valiokunnan esittämiin tarpeisiin. Esitys on täysin epäonnistunut.

Effin näkemyksen mukaan Suomen kannan tulisi olla, että:

- DSM-direktiiviesityksen artikkelit 1-9 ja 14-16 voidaan edellä esitetyin varauksin toteuttaa pikaisesti.
- DSM-direktiiviesityksen artikkelit 10-13 on hylättävä kokonaan.
- Komissiota on kehotettava valmistelemaan uusi direktiiviesitys, jossa otetaan täysimääräisesti huomioon Euroopan parlamentin 9.7.2015 hyväksymässä päätöslauselmassa esitetyt tekijänoikeusjärjestelmän muutostavoitteet.

Effi ry:n puolesta

Ahto Apajalahti
Hallituksen jäsen